

POSODOBITEV MUZEJSKE ZBIRKE V ETNOLOŠKEM MUZEJU BRODEJ

Idejna zasnova in postavitve v prostoru

Izvedba:

*Zavod za raziskavo in promocijo naravne in kulturne dediščine
Gremo na Pohorje, Maribor*

Zanj: Andrej Gulič

Sodelavci: Jana Voršič

Marec, 2023

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

»Za vsebino je odgovoren LTO Rogla – Zreče, GIZ. Organ upravljanja, določen za izvajanje Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2014 – 2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.«

Kazalo vsebine

Etnološki muzej Brodej v prostoru in času.....	2
Trenutno stanje zbirke	5
Detekcija in valorizacija muzejskih predmetov.....	6
Idejna zasnova in postavitve v prostoru	7
Koncept postavitve zbirke 1. del.....	8
GOZD IN GOZDARJENJE.....	8
Koncept postavitve zbirke 2. del.....	11
OBRT: MIZARJENJE IN COKLARJENJE	11
Koncept postavitve zbirke 2. del.....	16
OBRT: TKANJE IN PREDENJE.....	16
Koncept postavitve zbirke 3. del.....	19
VSAKDANJE ŽIVLJENJE.....	19
Koncept postavitve zbirke 3. del.....	23
VRAŽEVERJE	23
Koncept postavitve zbirke (dodatno).....	25
GEPL	25

Etnološki muzej Brodej v prostoru in času

Kmetija, glamping in etnološki muzej Brodej še danes gospodujejo na istem posestvu kot je že nekoč stala kmetija Brodej. Njeni starosti lahko sledimo več stoletij v preteklost, a nekdanjih poslopij žal ni več. Pa vendar, samoiniciativa gospodarja na kmetiji, zbiratelja in skrbnika zbirke, gospoda Jožeta Brodeja, je bila tako velika, da se je uspešno ohranil precejšni del premične kulturne dediščine iz nekdanjega kmečkega življenja tega dela Pohorja in Paškega Kozjaka. Orodje, stari stroji, prevozna sredstva, tudi vsakdanja posoda, pribor in razni pripomočki, so postali del etnološke zbirke, ki je nastajala, in se še dopolnjuje, na podlagi zbirateljske vneme in zanosa ohranitve nekdanjih tradicij in načina življenja. Poudariti je treba, da se je na ta način ohranil "in situ" neprecenljiv nabor predmetov, ki so marsikje že davno romali na odpad. Podobne zbirke so sicer nastale tudi drugod, a je na območju južnega Pohorja ta največja, najbolj pestra in ena izmed redkih, ki je dostopna javnosti.

Foto 1 Kmetija Brodej, kot so jo fotografirali raziskovalci Fakultete za etnologijo in kulturno antropologijo Univerze v Ljubljani, v 60. letih prejšnjega stoletja. Vir: Slovenski etnografski muzej

Foto 2 Kmetija Brodej danes. Foto: Andrej Gulič

Foto 3 Glamping hišice in novo gospodarsko poslopje, ki delno služi tudi gostom. Vir: Novice.si

Za namene predstavitve zbirke je bilo pred kratkim prenovljeno gospodarsko poslopje ob hiši. Namensko se je obnovilo ostrešje, ki z leseno gradnjo sledi tradiciji in podobi arhitekture tukajšnje kulturne krajine. Etnološki muzej je našel svoj prostor v celotnem podstrešnem delu stavbe, delno pa so predmeti, kot je npr. stara preša, na ogled tudi na dvoriščnem delu.

Foto 4 Stavba Etnološkega muzeja Brodej. Vir: Lipov list

Foto 5 Vhod na podstrešje, kjer se nahaja muzejska zbirka. Foto: Andrej Gulič

Trenutno stanje zbirke

Etnološki muzej Brodej predstavlja zbirko vsakdanjih predmetov, orodij in pripomočkov, ki so jih nekoč uporabljali ljudje pri svojem delu in načinu življenja na območju Pohorja in Paškega Kozjaka. Njena vrednost je pred vsem v dobro ohranjenih različnih artefaktih, ki predstavljajo edinstvenost tamkajšnje dediščine. Način postavitve in količina razstavljenih muzealij je trenutno nekoliko preobširno zastavljena. Kot taka ne daje dovolj jasne slike, ki naj bi jo vizualiziral muzej takšnega tipa.

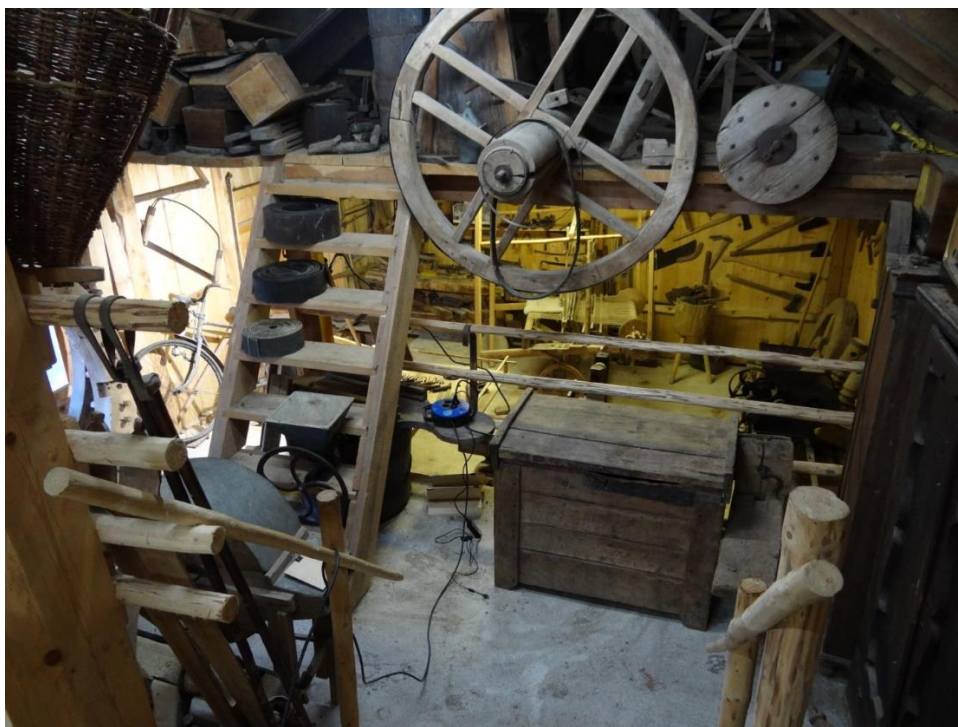
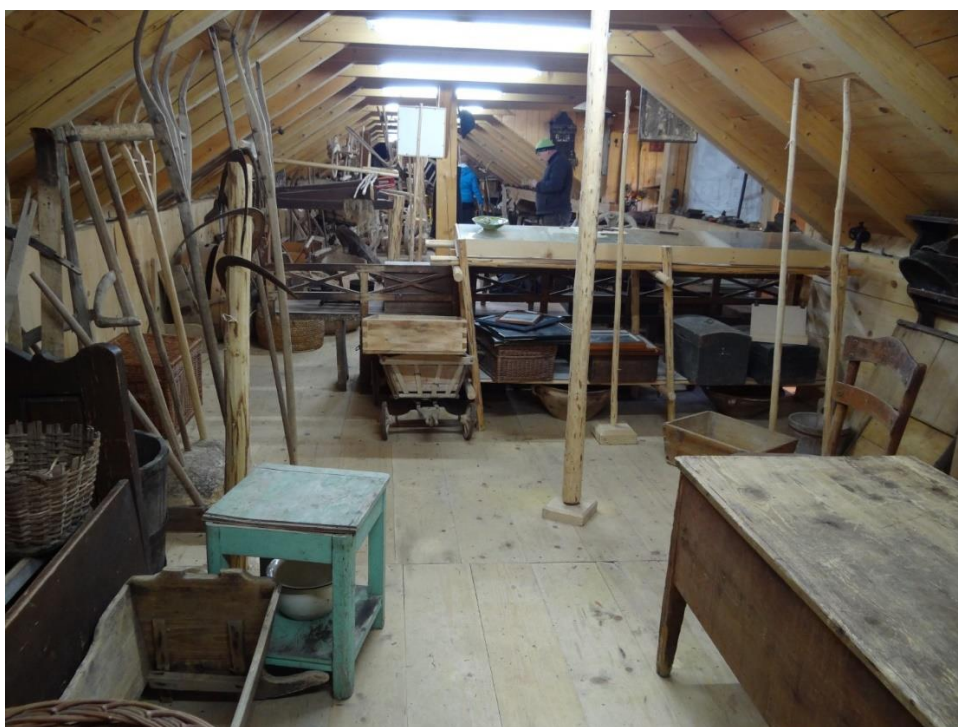

Foto 6, 7 Fotografije prikazujejo trenutno stanje zbirke. Foto: Andrej Gulič

Detekcija in valorizacija muzejskih predmetov

Muzejska zbirka obsega več sto predmetov, od katerih se določeni seveda tudi podvajajo. Nekateri predmeti so deponirani in nerazstavljeni, nekateri pa čakajo na morebitne dodatne prostore, kjer bodo lahko primerno prezentirani.

V okviru projekta se je pregledala celotna zbirka muzeja, prav tako se je pregledalo depojske predmete in družinske fotografije. Strokovna ekipa je bila sestavljena iz zgodovinarja ter konservatorja Andreja Guliča in etnologinje Jane Voršič. Lastnik in skrbnik zbirke Jože Brodej je sodeloval z izjemnim znanjem o uporabnosti predmetov, v njegovi mladosti so bili namreč občasno še v uporabi. Prav tako je tam kjer je le mogoče, uspel imenovati tudi lokalno ime in mikrolokacijo izvora. Poseben poudarek smo dali tudi na fotografski in raziskovalni popis vsakdanjega življenja na južnem Pohorju, ki ga je izvedla ekipa Fakultete za etnologijo in kulturno antropologijo Univerze v Ljubljani, v 60. letih prejšnjega stoletja. Na podlagi obstoječih fotografij smo uspeli prepoznati kar nekaj ohranjenih predmetov, ki so del muzejske zbirke.

Pregled predmetov, ocenitev njihove pomembnosti, ohranjenosti, privlačnosti in ne nazadnje originalnosti, je predstavljal dolgotrajni proces. Po določitvi funkcije, nekdanje namenske rabe in časa nastanka, se je pri tem izluščilo in spoznalo za potencial okrog 120 predmetov, ki so bili tudi dokumentirani. Nastali kataloški register s fotografijo in opisom posameznega predmeta je del tega dokumenta in se zaradi obsežnosti nahaja v ločeni prilogi. Noben izmed vseh pregledanih predmetov se ni zavrnil ali poškodoval.

Ime/narečno ime:	Klasifikacija (zvrst, področje):	Material:	Stanje:	Opis in uporaba:	Starost in izvor:
ZIBELKA	bivanje, notranja oprema, otroci	les	srednje ohranjena, manjka dno	Lesena zibel iz smrekovega lesa, ni ornamentirana.	Ovčjakova domačija na Paki, ca. 90 let

Foto 8 Primer dokumentiranja predmetov iz kataloškega registra.

Idejna zasnova in postavitve v prostoru

Kot rečeno, trenutni obliki postavitve muzejske zbirke manjka jasnejši koncept. Po opravljenem temeljitem pregledu in valorizaciji predmetov, se je ugotovil nabor predmetov, ki bi oblikovali in predstavljali posamezne interesne skupine, ki še posebej poudarjajo originalnost in izpovednost južnega Pohorja.

GOZD	OBRT	OSTALO
• vsakdanje življenje (npr. gozdarsko ognjišče) • pripomočki (npr. nahrbtnik za veje, koš ipd) • orodja (npr. sani, cepini, žage ipd) • ostalo (npr. sani, krplje, smuči)	• coklarjenje (prikaz procesa, orodja in izdelka) • tkanje (prikaz pridobivanja lanu, statve ipd.) • mizarjenje (sita, oprema ipd)	• vraževerje (lonc za delanje dežja) • vsakdanje življenje doma (kuhinjski in kmetijski pripomočki)

Določeni predmeti se bodo iz zbirk odstranili, nadomestili jih bodo le tematsko odbrani predmeti, postavitve pa se prilagaja konceptu in prostoru. Določeni predmeti se morajo zaradi zaokrožene ideje še pridobiti.

Moderna predstavitev muzejskih zbirk zagotovo temelji na izkustvenosti in interpretaciji. Tudi koncept postavitve te zbirke temelji na tej ideji. Sodobnemu človeku je namreč še kako potrebno predstaviti tradicijo na spoštljiv, poučen in ne nazadnje zabaven način. Postavitve bi tako spremljale povečave fotografij plakatne velikosti oz. prilagoditev glede na prostor. Predvidena je označitev razstavnih predmetov z imeni in s krajšimi opisi. Preko različnih medijev, kot sta zvok, svetloba in slika, se bo poskušalo določene vsebine kar se da približati najširšemu krogu obiskovalcev. Predvideni koncept seveda ne daje tehnično končne vizualizacije, predvideva pa sklope in idejne rešitve, ki temeljijo na muzejskih predmetih, ki jih hrani Etnološki muzej Brodej.

Koncept postavitve zbirke 1. del

GOZD IN GOZDARJENJE

Tematika gozda in njegovega izkoriščanja v preteklosti je izbrana na podlagi izjemno zanimivih gozdarskih tradicij na Pohorju. Gozd namreč še danes definira najobsežnejšo gospodarsko panogo na Pohorju, ki je v preteklosti nase navezala množico poklicev in obrti: glažutarstvo, oglarstvo, splavarstvo, furmanstvo, žagarstvo, mizarstvo itd. Današnja kulturna krajina Pohorja je v veliki meri posledica izkoriščanja gozda in sobivanja z njim, zaradi tega predstavlja dediščinski potencial najvišje vrednosti.

Foto 9 Notranjost gozdarske hiše (škorjanke) na Pohorju v 19. st. Vir: *Steiermark im Wort und Bild*

Foto 10 Ohranjena oprema gozdarskega ognjišča. Foto: Andrej Gulič

Predlaga se izvedba simulacije notranjosti škorjanke, kjer se preko razstavnih predmetov predstavi življenje gozdarjev oz. »olcarjev«, njihove pripomočke, orodje, prevozna sredstva itd.

Ambient se ponazori z naslednjimi elementi (tudi po vzoru slike na prejšnji strani):

- gozdarsko ognjišče z opremo za kuho
- ob ognjišču lesena klop za obiskovalce
- ob strani se postavi lesene sani/poke
- ob strani se postavi na ogled dereze za plezanje na drevesa, dereze za hojo po snegu
- ob strani se postavijo smuči in krplje (krplje niso del zbirke/ potrebno pridobiti)
- ob strani se postavijo gozdarske žage, gozdarske sekire, orodje ipd.
- v kotu ali na klop ob ognjišče bi bilo potrebno postaviti lutko z obleko oz. nošo nekdanjega pohorskega gozdarja, tudi nahrbtnik, fajfo, past za medveda, puško (ni v zbirki/ potrebno pridobiti)
- ambient se dopolni z digitalizacijo pohorske pripovedi, kot so si jih pripovedovali gozdarji (v narečju)
- ambient se dopolni s starimi fotografijami spravljanja lesa
- ambient se dopolni z verzi Jurija Vodovnika: "Sem olcarja mela, sem tolarje štela."
- po potrebi se ambient umetno razsvetli z imitacijo ognja na kurišču
- po potrebi se lahko ponudi gozdarska malica (špeh/črni kruh in mošt/šnops)

Foto 11 Ambient ostrešja s svojimi nakloni omogoča odlično simulacijo škorjanke.

Foto 12 Spravilo lesa na Pohorju v 19. st. in ohranjene sani/poki v muzejski zbirki. Vir: J. Koprivnik, Pohorje

Foto 13 Orodje za luščenje drevesne skorje.

Koncept postavitve zbirke 2. del

OBRT: MIZARJENJE IN COKLARJENJE

Nekdanjo življenje kmetov je bilo v največji meri samozadostno. Za lastne potrebe in preživetje so znali narediti prav vse kar so potrebovali, tako pri delu kot pri vsakdanjih opravilih. V največji meri so lahko izkoriščali material les, ki ga je bilo na pretek. Tako je tipična kmečka hiša na južnem Pohorju imela svojo lastno delavnico s "hoblpankom", pripomočki za žaganje, tesanje, dolbenje, struganje ipd. Nekateri so izdelovali lesno kritino imenovano tudi škodle ali šikle, nekateri so imeli stružnico za izdelovanje kosov pohištva, nekateri so prerastli v obrtnike: coklarje, kolarje, sodarje, tesarje ipd.

Foto 14 Coklarjenje na južnem Pohorju. Vir: Slovenski etnografski muzej

Koncept zaobjema najrazličnejše oblike obdelave lesa, ki so bile del kmečkega življenja ali pa so se iz njega razvile v samostojne obrti: kolarstvo, coklarstvo, izdelovanje šiklov, izdelovanje lesenih "žebļjev", strugarstvo, svedranje in votlenje lesenih cevi, tesarstvo ipd.

Ambient se v ponazori kot delavnica z naslednjimi elementi:

- prostor, kjer je deloma že postavljena mizarska zbirka se spremeni v "domačo delavnico"
- ohrani se hoblpark in orodje za obdelavo okrog in na njem
- v prostor se umesti in poudari pripravo in orodje za izdelovanje cokel, prikaže se celoten proces izdelovanja cokel (od izbire lesa, proces dolbenja, oblike coklov, izbira materialov ipd.)
- po potrebi se lahko obiskovalec sam preizkusi v izdelovanju coklov
- po potrebi se lahko cokle tudi prodaja kot edinstven pohorski suvenir
- ambient se dopolni z verzi Jurija Vodovnika: ... "Tam je dosti pintermanov, tišlerjev in cimpermanov.

Vsak faran je kolar, vsak purgar je coklar"...

- v prostor se umesti in poudari pripravo in orodje za izdelovanje lesene kritine-šiklov, prikaže se celoten proces izdelovanja šiklov (od izbire lesa, procesa kalanja, izbira materialov ipd.)
- po potrebi se lahko obiskovalec sam preizkusi v izdelavi šiklov
- v prostor se postavijo še naslednji predmeti: orodje in priprava za izdelovanje lesenih koles, stružnica, svedri ipd.

Foto 15 Trenutna postavitev lesnega obrtništva v prostoru je prenasočena in premešana z ostalimi elementi.

Foto 16 Lesena priprava in orodje za izdelovanje coklov.

Foto 17 Lesena stružnica.

Foto 18 Priprava za izdelovanje lesenih koles.

Foto 19 Priprava in orodje za izdelavo »šiklnov«.

Foto 20 Pripravi se odbor tesarskih sekir in drugega mizarskega orodja.

Foto 21 Odbor "obličev" v zbirki.

Koncept postavitve zbirke 2. del

OBRT: TKANJE IN PREDENJE

Samozadostnost na kmetijah južnega Pohorja predstavlja tudi izdelovanje blaga, tako za lastne potrebe, kot tudi za zaslužek. Glavno kulturno rastlino je predstavljal lan, ki so ga imeli posajenega praktično vse kmetije. Material za obleko so pridobivali tudi iz ovčje volne in zato prav posebno mesto v slovenski tradiciji predstavlja npr. kolovrat.

Foto 22 Terice lanu na Štajerskem, pohorski tkalec na statvah ter pohorska predica na kolovratu.

Vir: Steiermark im Wort und Bild, Slovenski etnografski muzej

Predlaga se naslednja postavitve:

- predstavitev celotnega procesa od pridelave lanu do njegove obdelave in tkanja, še posebej se izpostavi orodje, česalniki, trlice, statve itd.
- statve so ena prvih naprav, ki jih je v primitivni obliki uporabljal že prazgodovinski človek na območju Pohorja, zato morajo zasedati pomembno mesto v predstavitvi zbirke
- po potrebi se prikaže prikaz tkanja in izdelek laneno platno, obleka ipd.
- s pomočjo multimedije se prikaže kratek film o tkanju in barvanju tkanin na Pohorju (hrani Slovenski etnografski muzej)
- na ogled se postavijo kolovrati, motovila, preje ipd.
- po potrebi se prikaže proces predenja na kolovratu
- po potrebi se lahko obiskovalec sam preizkusi s predenjem na kolovratu
- po potrebi se lahko prodajajo suvenirji iz volnenih izdelkov: kapa, šal, brezrokavnik, "žoki"

Foto 23 Priprava za česanje volne, različni kolovrati in motovila.

Foto 24 Trlice lanu in glavniki (grebeni) za česanje lanu.

Foto 25 Lesene statve je potrebno obnoviti, da bi delovale.

Koncept postavitve zbirke 3. del

VSAKDANJE ŽIVLJENJE

Predstavitev vsakodnevnih opravil potrebnih za življenje na južnem Pohorju sestavljajo najrazličnejše poljsko in živinorejsko orodje, kuhinjski pripomočki, pohištvo ter transportna pomagala.

Foto 26 Črna kuhinja in volovska vprega na Doliču. Vir: Slovenski etnografski muzej

Koncept je trenutno že delno postavljen v osrednjem prostoru, tako da ga drastično ne spreminjamo. Predvideva se postavitve ali ohranitev naslednjih predmetov v prostoru:

- pripomočki za kuhanje jedi
- pripomočki za delo na polju
- pripomočki za mlatenje in obdelavo žit in koruze
- pripomočki za transport: vozovi, vprežne sani
- tematika otroci: zibelka, voziček ipd.
- predmeti za osebno higieno
- manjši predmeti vsakdana: stari denar, čitanke, svetila, pipci ipd.

Foto 27 Fotografije prikazujejo vsakdanje predmete od posode, ribežev, orodja za izdelavo patronov, pipce oz. bizeke, otroško hojico in najrazličnejša svetila, ki so jih uporabljali na kmetiji.

Foto 28 Fotografije prikazujejo kmečko orodje za spravilo sena in žit, sita, nožne stope.

Foto 29 Fotografiji prikazujeta vprežne sani in lojtnik.

Koncept postavitve zbirke 3. del

VRAŽEVERJE

Del vsakdanjega življenja na Pohorju je bilo močno zaznamovano z vraževerjem. V Brodejevi zbirki se je ohranil zanimiv predmet – posoda, s katero so klicali ali preganjali dež. Ker nikjer na Pohorskem območju do zdaj ni prikazano ustno izročilo in vraževerje, je izredno pomembna najdba lahko ena izmed privlačnejših elementov muzeja.

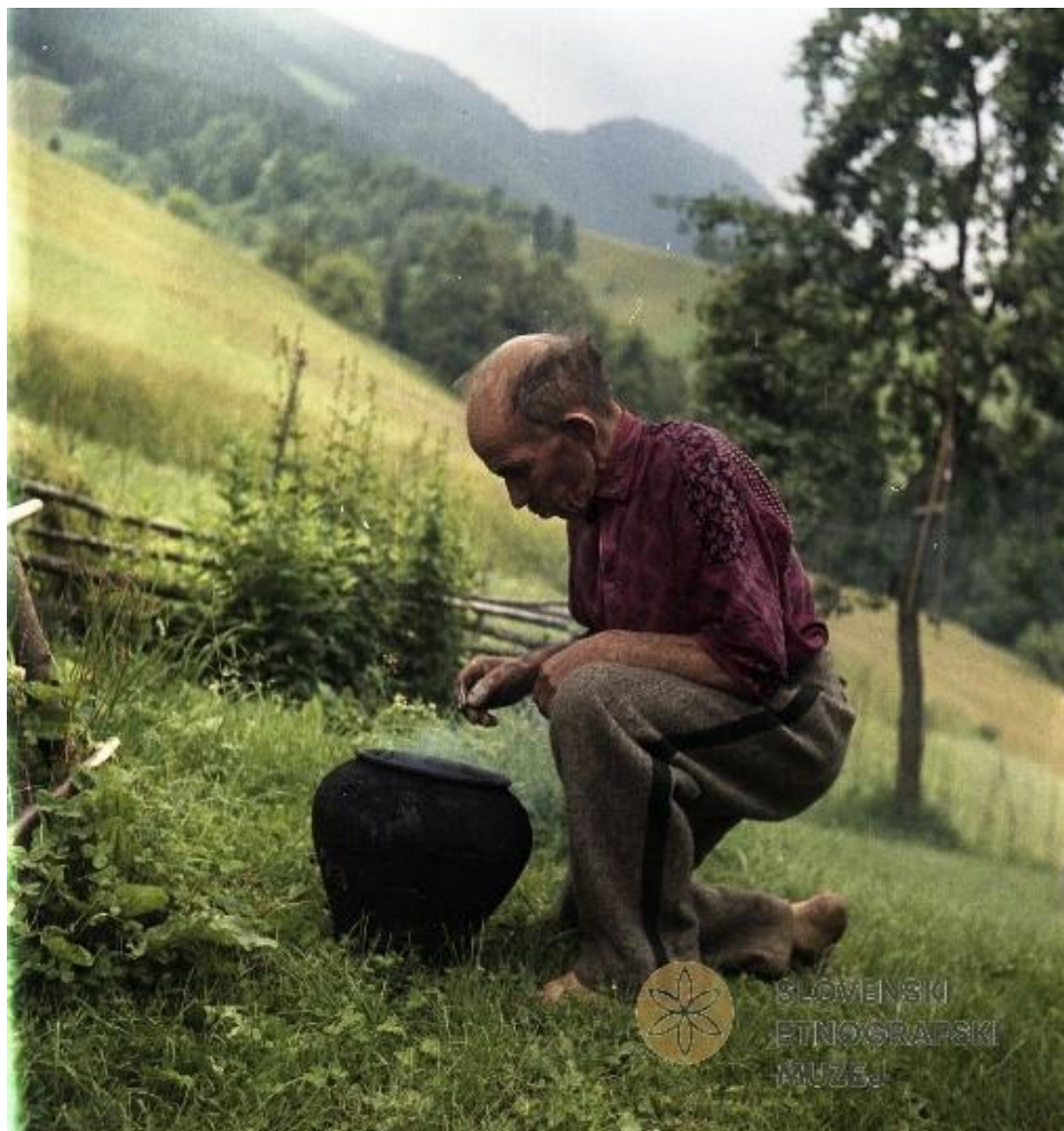

Foto 30 Zadnji vrač na Pohorju. Vir: Slovenski etnografski muzej

Predvideva se manjša konceptna postavitev z multimedijско interakcijo:

- na poseben podest se postavi na ogled ohranjena "čarovna" posoda s primerno ambietalno osvetlitvijo
- v ozadju poseben plakat s hologramsko strukturo tiska, ki prikazuje gibanje vrača ali lutka "Pohorca" med čaranjem (oblečenega po vzoru iz fotografije)
- po potrebi se lahko imitira zvok nevihte in dežja, mogoče cerkvenega zvonjenja

Foto 40 Ohranjena posoda s katero je nekdanji čaral vreme zadnji "pohorski vrač".

Koncept postavitve zbirke (dodatno)

GEPL

V okviru muzejske zbirke so ohranjeni ključni elementi ti. gepla za mletje žita. Posebne priprave, ki je verjetno nekdanj bila poleg preše statusni simbol uspešne in močne kmetije na Pohorju.

Ker je prostor premajhen za ustrezen prikaz delovanja, se predlaga njegova izgradnja v pokritem predverju vhoda na podstrešje oz. muzeja. Na ta način bi lahko ljudje sami poskusili njegovo delovanje –os gepla bi obiskovalci lahko vrteli. Kot zanimivost bi lahko tekom predstavitve spoznali in otipali surovo žito in klasje. Zgodba se lahko nadaljuje v peko in pokušino domačega kruha.

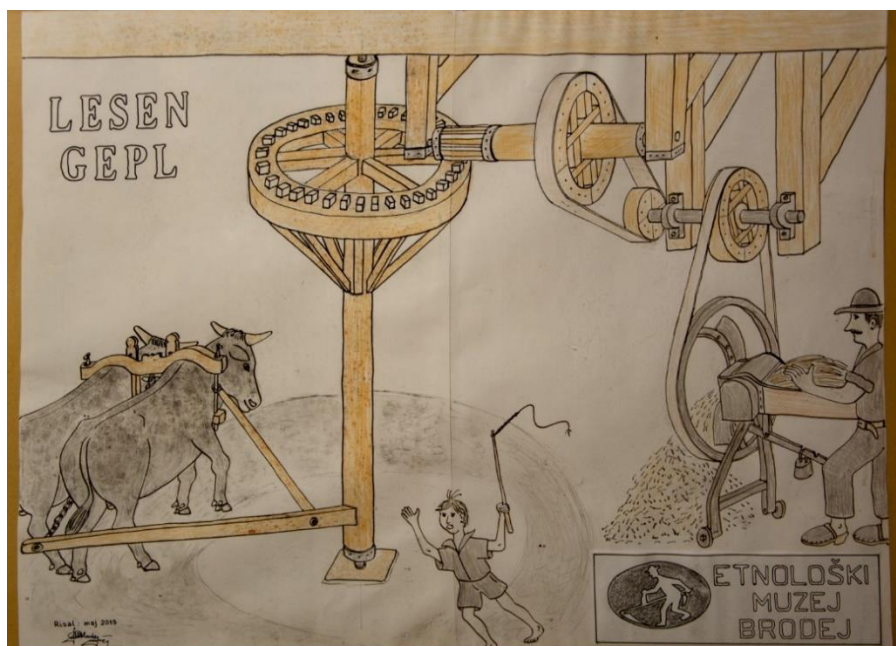

Foto 41 Načrt gepla in prostor kjer bi se zgradila njegova konstrukcija.

Foto 42 Ohranjeni elementi zobnikov gepla, kolesa in jermeni.

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

»Za vsebino je odgovoren LTO Rogla – Zreče, GIZ. Organ upravljanja, določen za izvajanje Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2014 – 2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.«

Marec, 2023